

Fårvåret

- en liten handbok
för dig som har får

Förord

Fåråret innehåller råd om fårens skötsel för varje årstid och är riktad till nya fårägare. Vår förhoppning är att även mer erfarna fårägare ska ha nytta av den.

Broschyren kan användas som ett kom-ihåg eller ett komplement till mer djupgående skrifter om fårskötsel.

Ekologisk fårskötsel skiljer sig inte mycket från den konventionella. De viktigaste skillnaderna presenterar vi under varje årstid i den gröna rutan.

Den här upplagan av fåråret är en vidareutveckling av en broschyr som kom 1999. Fåråret har producerats inom det svenska miljöprogrammet för jordbruket som finansieras gemensamt av Sverige och EU.

Juli 2010

Jesper Eggertsen
Länsstyrelsen Västra Götalands län

Åsa Lindqvist
Fä & Folk

Lena Stengärde
Svenska Djurhälsovården

Innehållsförteckning

Välkommen	3
Produktionsmodeller	4
Hösten	5-10
<i>Hullbedömning</i>	7
Vintern	11-14
Våren	15-21
<i>Sondmatning</i>	16
<i>Stallapotek</i>	17
<i>Salt och mineraler på betet</i>	20
<i>Med parasitfritt bete menas</i>	21

Sommaren	22-24
<i>Slaktmognadsbedömning</i>	24
<i>När du bör flytta fåren</i>	25
Ekologisk fårskötsel	26
<i>Allmän hälsokontroll</i>	27
Allmänna tips under året	28-29
Hälsotips	30
Sjukdomar	31-32
Vi arbetar med får	33
Mer information	34
Adresser, telefonnummer, web ...	35

Fåråret

- en liten handbok för dig som har får.
Råden utgår ifrån en besättning
med lamning i april.

Välkommen till vår broschyr om fåråret. Här finns råd om sådant du kan behöva tänka på under året:

- För att göra broschyren mer praktisk att använda har vi delat upp den i **fyra årstider**.
- Råden utgår ifrån en besättning med **lamning i april**, men under varje årstid finns dessutom rutor för andra produktionsmodeller.
- Det finns också speciella avsnitt om **ekologisk produktion, allmän hälsokontroll** med mera.
- På de sista sidorna hittar du förteckningar över **litteratur och adresser**.
- För att råden ska vara enkla att följa är **fodergivor** angivna med exakta mängder. Du kan behöva göra justeringar beroende på vilken fårras och grovfoderkvalité du har.

Produktionsmodeller

Den traditionella lamningstiden i Sverige är i början av april. Det är också den normala lamningstiden för gute- och gotlandsfår. Dorset och finull är raser som kan lamma vid andra tider på året och används för produktion av lammkött hela året.

○ Vinterlamning

Tackorna lamar i januari-februari. Många lamm slaktas innan betessläppningen. Sent födda lamm slutgöds på försommarbete i maj-juni. Tillväxten bör vara minst 350 gram per dag. Lammen behöver tillgång till kraftfoder i lammkammare. Vinterlamning kräver stora stallutrymmen eftersom de flesta lamm går inne fram till slakt.

□ Vårlamning

Tackorna lamar i mars-april. Lammen slaktas under sommaren och hösten. Beten med högt näringsinnehåll och betesplanering är förutsättningar för ett lyckat resultat. Det är en stor fördel att ha tillgång till återväxtbeten för att lammen ska bli slaktmogna i tid. En god tillväxt är minst 250 gram per dag.

● Sommarlamning

Tackorna lamar i juni-juli. Lamningen sker vanligtvis på bete men det måste finnas möjlighet att ta in tackor med lamm. De största lammen slutgöds med kraftfoder och slaktas under hösten. Mindre lamm går på bete tills de stallas in för vintern. De har en lägre daglig tillväxt under vintern och slutgöds för slakt som vinterlamm.

■ Höstlamning

Tackorna lamar i augusti-september. Lamningen sker på bete men det måste finnas möjlighet att ta in tackor med lamm. Lammen slaktas under årets första kvartal. Lamning under hösten är än så länge ovanligt. Därför tar vi inte upp det i den här broschyren.

≡ Produktion av vinterlamm

Vinterlamm är vår-, sommar- eller höstfödda lamm som inte är slaktmogna under hösten. De går kvar under vintersäsongen och slaktas vanligen under första kvartalet nästa år. Att lammen inte är slaktmogna kan bero på att de är sent födda eller har haft låg tillväxt under sommar och höst. Lammen föds upp på gården eller säljs till specialiserade vinterlammsuppfödare under hösten.

Ekologisk produktion

Ekologisk djurproduktion innebär att djuren ska utfodras med foder som odlats utan handelsgödsel och bekämpningsmedel. Det finns särskilda regler för utfodring och djurhållning som man måste följa. I de gröna rutorna i broschyren finns reglerna för ekologisk produktion. Är du ansluten till Krav är det delvis andra regler som gäller. De hittar du på sidan 26.

Hösten

september

oktober

november

Skötsel

Livdjur

Köp in livdjur minst 1 till 2 månader före betäckningssäsongen.

Förbered installningen

Grunda ströbädden med ett tjockt lager halm innan djuren stallas in.

Förbered gruppering inomhus

Ordna med tillräckligt antal boxar, avdelningar eller fällor för stallperioden. Tacklamm som ska lamma första gången ska hållas i en grupp för sig under hösten och vintern. Om du har många tackor som ska lamma för andra gången kan du ha dem i egen grupp. Båda grupperna kan behöva extra foder eftersom de ska växa själva samtidigt som de förser sina foster med näring.

Rastfälla

Under höst och vinter - när vädret tillåter - kan tackorna gå i en rasthage. Om den inte kan hållas väl-dränerad och torr bör den inte användas. Lammen ska inte släppas ut i rastfällor där tackorna gått före lamning.

Klipp fåren

Tackor, liv- och vinterlamm bör klippas i slutet av september eller i början av oktober.

Kontrollera tackorna

Verka klövar vid behov. Slakta tackor som haft juverinflammation och gamla magra tackor.

Kontrollera avelsbaggarna

Känn att båda testiklarna finns nere i pungen, att de är jämnstora och att de går att flytta inne i pungsäcken. Använd bara baggar med normala testiklar i aveln.

Släpp baggen till tackorna

Om du vill ha medellamning i mitten av april, släpper du baggen till tackorna de första dagarna i november.

Stressa inte tackorna

De första sex veckorna efter betäckningen är tackorna känsliga för stress. Låt dem gå kvar i sina grupper under den här tiden. Stressas de kan det hända att fostren inte växer fast i livmodern. Under dräktighetsperioden bör det inte ingå mer än femtio tackor i en tackgrupp. Är gruppen större blir den svår att överskåda och tackorna kan stressas. Det kan inverka på lamningsresultatet.

Hälsa

Ohyra

Kontrollera om fåren har ohyra i pälsen. Titta noga och använd en stark lampa. Du kan också upptäcka det genom att djuren har klåda. Behandla alla får och lamm om du hittar ohyra.

Träckprov

Om lammen har vuxit dåligt eller om tackorna är magra kan de ha invärtes parasiter. Ta träckprov och skicka in för parasitkontroll. Avmaska om det behövs.

Foderhygien

Var noggrann med hygien vid utfodringsplatserna. Håll foderbordet rent och ta bort spill varje dag. Om fåren fodras utomhus är det bra att flytta utfodringsplatserna så att det alltid är rent och torrt där fåren äter. Spillet blir snabbt förorenat och kan ge upphov till listerios.

Kasta dåligt grovfoder

Utfodra inte med ensilage som är möjligt eller som luktar smörsyra. Använd inte rundbalsensilage från balar där plasten är trasig. Utfodra inte ensilage från balar som varit öppnade mer än tre-fyra dagar. Fåren kan bli sjuka eller dö av mögel eller listeriabakterier som trivs i dåligt ensilage.

Använd karantän

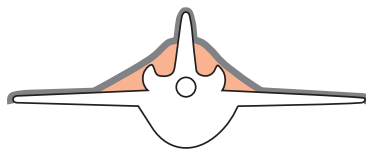
Sätt nya djur i karantän i minst tre, helst sex veckor, gärna tillsammans med utslagstackor. Då visar det sig tydligare om de nya djuren bär på smitta. Ta träckprov eller avmaska mot parasiter. Behandla de nya djuren mot ohyra. Rengör klövarna och klövspalterna och kontrollera noga att de ser torra och friska ut. Verka klövarna om det behövs. Desinficera alltid nya djurs klövar med 10% zinksulfatlösning på väg in och ut ur karantänen.

Hur du hullbedömer tackor

Det är viktigt att tackorna har bra hull från början av betäckningen och under hela dräktigheten. Pälsen döljer fårets hull. Därför måste du känna på djuret. Här kan du se exempel på olika hullklasser.

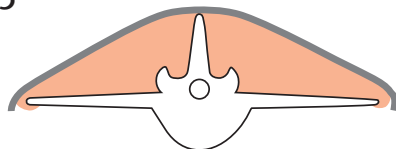
Mager tacka - hullpoäng 1

Ryggen känns vass och du kan greppa runt tornutskottet. Du kan känna alla tvärutskotten och mellanrummen mellan dem. Du kan sticka in fingrarna under tvärutskotten.

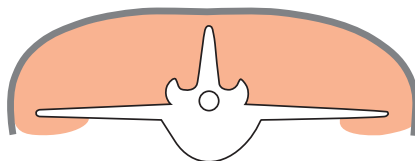
Tacka med medelgott hull - hullpoäng 3

Ryggen börjar kännas mer platt och du känner nu bara tornutskottets yttersta spetsar, som ett kulband under din handflata. Du kan inte längre känna enskilda tvärutskott vid lätt tryck och inte sticka in fingrarna under ändarna.

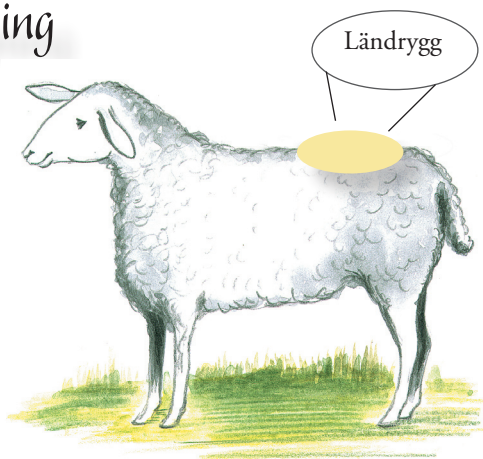
Fet tacka - hullpoäng 5

Du känner varken tornutskott eller tvärutskott. Ryggen kan vara rundad.

Så här gör du hullbedömning

Känn över ländryggen bakom revbenen och framför korset/låret. Ländryggen motsvarar sadeln på slaktkroppen. Tryck handflatan över ländryggen. Greppa med fingrarna runt tornutskottet. Låt fingrarna glida över tvärutskotten. Hur de olika hullklasserna känns varierar mellan raser.

Utfodring

Inventera mängden vinterfoder

Kommer grovfodret att räcka hela stallsäsongen? Räkna med att det går åt cirka 400 kg torrssubstans hö eller ensilage per tacka under ett år. Grovfodrets näringsinnehåll, fiberinnehåll och torrssubstanshalt har stor betydelse för foderåtgången och näringsförsörjningen.

Analysera grovfodret

Skicka prov från vinterns grovfoder till ett foderlaboratorium för en näringsanalys. Resultatet används för att beräkna foderåtgången under vintern och för att välja rätt kraftfoder. Gör foderstater för hela stallperioden.

Ge mineralfoder

Ge rätt mineralfoder i lämplig mängd, se sidan 19. Ett riktvärde kan vara 10 gram mineralfoder per djur och dag. Läs på förpackningen vad som rekommenderas.

Tillskottsfodra lammen

På hösten minskar näringshalten i betet. Det går att kompensera genom att fodra extra med grov- och kraftfoder. Lammen är känsligast. För att behålla en hög tillväxt behöver de kraftfoder. Börja med 2 hekto per lamm och dag och öka med 1 hekto varannan dag.

Slutgöd höstlamm

En månad innan slakt höjer du kraftfodergivan successivt till åtta hekto eller mer per lamm och dag. Dela givan på minst två utfodringstillfällen per dag. Alternativt kan du ge fri tillgång till kraftfoder, men låt det inte bli tomt i krubban mellan utfodringarna eftersom lammen kan föräta sig.

Hullbedöm tackorna

Det är viktigt att tackorna är i gott hull både i början av betäckningen och under hela dräktigheten. Känn på tackorna minst en gång i månaden för att kontrollera att de har rätt hull. Korrigera foderstaten om det behövs.

Utfodring av tackorna

För de tackor som är i god kondition räcker det med fri tillgång till bra ensilage (minst 10 MJ/kg ts). Då kan de välja de bästa delarna. Släng foderresterna.

Tackorna bör vara i medelgott hull (hullpoäng 3) när baggen släpps för betäckning.

Ge magra tackor extra tillskott. Räkna med att det tar 6-8 veckor för att höja hullet med ett poäng. De behöver 2-4 hekto kraftfoder varje dag i en månad före betäckningen. Börja med ett hekto, öka gradvis med ett halvt hekto varannan dag tills de är uppe i full giva.

Flusha tackorna om du vill ha fler lamm

Börja flusha tre veckor innan baggen släpps till tackorna. Om tackorna får fri tillgång till grovfoder räcker det med 2 hekto kraftfoder. Om de får begränsad giva med grovfoder ökar du till 4 hekto. Den mängden ska de ha under hela betäckningen och under de första 6 veckorna av dräktigheten. Om tackorna har varit magra och du ger dem kraftfoder för att förbättra hullet får du samtidigt en flushingeffekt utan att öka kraftfodergivan ytterligare. Raser med hög fruktsamhet, som finull och rya, samt tackor i mycket gott hull bör inte flushas.

Väg fodergivan

Minst en gång i månaden ska du väga fodergivorna för att veta att du ger rätt mängd.

Glöm inte baggen

Avelsbaggen ska vara i god kondition när betäckningarna börjar. Det räcker oftast att ge honom grovfoder, men under betäckningen ska han utfodras på samma sätt som tackorna. Han ska vänjas vid kraftfoder innan han släpps in till tackorna.

Så här flushar jag

Jag har gotlandsfår och vill att de ska få fler lamm. Därför flushar jag tackorna. Jag börjar tre veckor innan baggen släpps. Då får de 2 hekto kraftfoder per tacka och dag, förutom ensilage. Jag ökar med ½ hekto varannan dag tills de är uppe i 4-5 hekto.

Den mängden får de i två månader.

Utfodra alltid efter hullet

Mina tackor var inte i så bra kondition vid hullkontrollen i september. Därför har jag gett 4 hekto kraftfoder per tacka och dag sedan dess. Då får jag också en flushingeffekt. Baggen släpper jag för betäckning den

1 november.

○ Vinterlamning

Tackorna klarar sig på enbart grovfoder av god kvalitet under september och oktober. Om de går kvar på bete behöver du tillskottsutfodra med grovfoder. Magra tackor behöver kraftfoder hela hösten. I slutet av november, under högdräktigheten, behöver alla tackor kraftfoder inför lamningen.

Vaccinera tackorna: Om lammen som föds i januari-februari ska få fri tillgång på kraftfoder, kan de behöva skydd mot gasbrand. Vaccinera därför tackorna i oktober och november-december.

● Sommarlamning

Tackor och lamm får gå på vallåterväxt. De behöver bara tillskottsfoder vid betesbrist.

Vänj av lammen: Du bör vänja av lammen senast i november. De föds upp som vinterlamm, vilket kräver gott om stallutrymme.

🌊 Produktion av vinterlamm

Håll bagg- och tacklamm i skilda grupper. Vinterlamm som vuxit dåligt har ofta parasiter och kan behöva avmaskas. Ta träckprov och diskutera avmaskning med din veterinär. Klipp vinterlammen. De kan också behöva tillskott av E-vitamin och selen.

Ekologisk produktion

100 % av det foder som fåren äter under ett år ska vara ekologiskt odlat.

Högst 40 % av dagsgivan räknat i torrsubstans får vara kraftfoder till växande lamm, resten ska vara grovfoder.

I de ekologiska reglerna finns inget krav på utevistelse under stallperioden.

Du får bara avlusa och avmaska djuren om de har parasiter. Ta träckprov för att kontrollera om de har invärtes parasiter.

Vintern december januari februari

Skötsel

Ordna extra avelsbagge

Det händer att bagglamm - och till och med vuxna baggar - inte är fertila. Om du har flera baggar och vill vara säker på att alla tackor ska bli dräktiga kan du låta en vuxen fertil bagge efterbetäcka. Låt alla tackorna gå i en grupp med baggen från sex veckor efter betäckningsperiodens början (från och med 15 december) och tre veckor framöver. Om du har haft flera betäckningsgrupper kan du i stället låta baggarna byta tackgrupper.

Klipp, avlusa, verka

Klipp fåren 1-2 månader före beräknad lamning och låt dem vara inomhus några dagar efter klippningen. Om de fryser kan de hålla värmen genom att äta grovfoder hela tiden, så se till att de har fri tillgång. Kontrollera om de har ohyra. Om de har löss bör du passa på att avlusa alla får när de är nyklippta. Verka också klövarna i samband med klippningen.

Rastfålla till dräktiga tackor

Tänk på att en rastfålla ska vara väldränerad och torr.

Gruppindela tackorna

Om du har fler än 20 tackor bör de delas i grupper från den tredje dräktighetsmånaden. Det är viktigt för att tacklammen och ungtackorna – de som ska lamma andra gången – ska hinna äta sin ranson. De äter långsammare och kan inte hävda sig mot de äldre. Tacklamm och ungtackor bör bilda en egen grupp, eller var sin grupp om de är många. Äldre tackor bildar en eller flera grupper. Magra äldre tackor går i egen grupp eller flyttas till gruppen med ungtackor. En tackgrupp bör inte vara större än 50 tackor.

Gör dräktighetsundersökning

Du kan låta dräktighetsundersöka tackorna. Det görs med ultraljud vid 40-80 dagars dräktighet. Om du vet vilka tackor som inte är dräktiga och hur många foster de dräktiga har kan du styra utfodringen och gruppera tackorna bättre. Boka dräktighetsundersökning i god tid genom Lammproducenterna.

Rör inte ströbädden

Gödsla aldrig ut delar av ströbädden. Nere i bädden finns bakterier som fåren kan bli sjuka av om de kommer åt dem.

Vaccinera mot gasbrand

Om besättningen inte är vaccinerad tidigare ska du vaccinera alla tackor och livlamm två gånger. Den första vaccinationen gör du 6-8 veckor före lamning. Nästa vaccinering ska göras efter 4-6 veckor, men 2-4 veckor före lamning. Om du vaccinerade besättningen förra året ska bara livlamm vaccineras två gånger. Vid det andra tillfället ska alla tackor och livlamm vaccineras.

Ge selen och E-vitamin

Brist på selen och E-vitamin kan göra att lammen föds svaga och dör. De kan också få muskeldegeneration eller andra hälsostörningar. Från cirka sex veckor innan beräknad lamning kan du därför behöva ge extra tillskott av E-vitamin och selen. Samråd med veterinär.

Isolera sjuka djur

Ta bort sjuka tackor från flocken och isolera dem i en särskild sjukbox.

Tips!

- Gå kurs i lamning och lamningshjälp! Kontakta länsstyrelsen eller fåravelsföreningen som brukar anordna kurser.
- Undvik att bli hemmablind! Besök andra producenter. Jämför konditionen hos tackor i respektive besättningar. Tänk på att alltid byta kläder och skor innan du besöker andra besättningar.

Utfodring

Känn på tackornas hull

Om de har magrat, öka kraftfodergivan eller flytta magra tackor till en egen grupp och utfodra dem extra.

Öka kraftfodergivan under högdräktigheten

Högdräktighetsperioden börjar två månader före lamningen. Nu växer fostren snabbt. Utrymmet för tackornas magar minskar och därför kan de inte äta så mycket grovfoder som tidigare. Samtidigt ökar näringsbehovet. Utfodra med det bästa och smakligaste grovfodret. Dessutom måste du ge tackorna kraftfoder. Tacklamm som ska lamma för första gången behöver lika mycket kraftfoder som vuxna tackor eftersom de själva fortfarande växer.

Dela upp kraftfodergivan

på två utfodringsstillfällen per dag: morgon och kväll.

Väg fodergivan

någon gång i månaden, gärna oftare.

Öka mineralfodergivan

till det dubbla under dräktighetens sista två månader om du inte ger koncentrat eller färdigfoder.

Ge friskt vatten

Alla djur ska alltid ha tillgång till vatten. Enbart snö räcker inte. Vattnet ska ha samma hygieniska kvalité som det du själv dricker. Se till att fåren inte kan gödsla i vattnet.

Avelsbaggen

När du tagit bort baggen från tackorna behöver han bara äta grovfoder om han har medelgott hull. Har han däremot magrat behöver han kraftfoder en tid till. Se till att han alltid har friskt vatten och slicksten med salt och mineraler.

Tänk på att ju sämre näringsvärde ditt hö eller ensilage har, desto större mängd kraftfoder behöver du ge tackorna, och desto mer proteinfodermedel eller koncentrat ska kraftfodret innehålla.

Så här utfodrar jag baggen
Jag brukar ta bort baggen från tackorna efter 6 veckor för att undvika en utdragen lamningsperiod. I år blir det på nyårsafton. Han har magrat under betäkningsperioden, så jag ger honom ett par hekto spannmål om dagen i ytterligare en månad, förutom grovfoder.

○ Vinterlamning

Öka kraftfodergivan till tackor som fått två eller flera lamm – läs mer på sidan 18.

Gör i ordning lammkammare. Ge lammen en egen ätplats där du ger dem bra grovfoder och vatten. Lamm som föds tidigt på säsongen och som ska bli snabbt slaktmogna behöver fri tillgång till kraftfoder. Ge dem färdigfoder eller spannmålsblandning med proteinfoder. Om de får färdigfoder ska de också ha en slicksten med mineraler i lammkammaren. Till spannmålsblandningen tillsätter du 10 gram mineralfoder per lamm och dag.

Rastfälla. Om lammen som föds i januari-februari går ut i rastfälla ska den vara ren och tackorna ska inte ha vistats där tidigare under stallperioden. Har du inte ordnat utevistelse, bör stallet vara rymligt och ljust. Ströa rikligt!

● Sommarlamning

Lammen föds upp som vinterlamm.

Ge tackorna bra grovfoder. De får tid att förbättra sitt hull på fri tillgång till bra grovfoder. De betäcks i januari-februari. Flusha eventuellt för att få fler foster.

≡ Produktion av vinterlamm

Utfodring. Se till att lammen får ett bra och smakligt hö eller ensilage, mineraler och friskt vatten. Ge dem ett par hekto kraftfoder per dag så att magarna är vana vid kraftfoder när givan ska höjas.

Börja slutgödningen en månad före slakt. Höj kraftfodergivan successivt till 8 hekto eller mer per lamm och dag. Fördela kraftfodret på minst två givor per dag. Ger du fri tillgång till kraftfoder får det inte bli tomt mellan utfodringstillfällena.

Väg och slaktmognadsbedöm lammen varje vecka under slutgödningen.

Ekologisk produktion

Vaccinering. Du får vaccinera mot gasbrand.

Löss. Du får inte rutinbehandla mot ohyra. Kontrollera därför noga om fåren har ohyra (titta i pälsen med hjälp av en stark lampa). Om de har ohyra ska man behandla även i en ekologisk besättning. Hela flocken ska behandlas. Rådgör med veterinär.

Våren

mars
april
maj

Skötsel

Håll ströbädden torr

Under och efter lamning är det särskilt viktigt med en torr ströbädd. Tumregel: Fastnar gödsel på stövlarna är det dags att ströa.

Gör i ordning lamningsboxar

Ordna minst en lamningsbox per fem tackor. Minsta boxmått är 1,2m x 1,2m.

Skaffa värmelampa

Om du ger tillskottsvärme till små eller svagfödda lamm ökar du chansen att fler överlever.

Övervaka lamningen

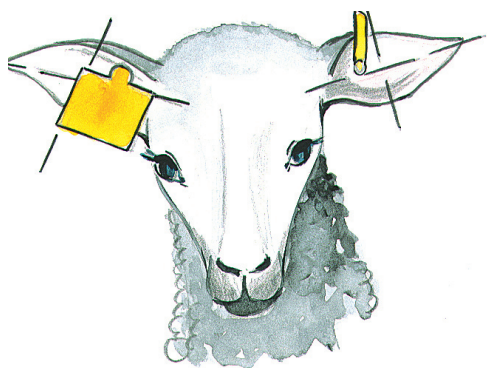
utan att störa tackor som lammar. Under den mest intensiva perioden behövs dygnet-runt-övervakning. Ingrep i tid om du tycker att något verkar onormalt.

Kontrollera tackornas juver

vid lamningen. Ibland kan de ha hårda vaxproppar i spenen som lammen har svårt att suga bort. Ta bort vaxpropparna genom att mjölka tackan. Se till att lammen får dia och verkar bli mätta. Det är viktigt att lammen får råmjölk inom de närmaste timmarna efter födseln.

Se till att tackorna tar hand om lammen

Tackor med ett lamm ska vara i lamningsbox i två dygn. Tackor med två lamm i tre dygn eller tills det ser ut som om modern tar hand om sina lamm. Förstalammare kan behöva mer tid på sig än erfarna tackor. Det är också lättare att se att tackan mår bra och kommer igång att äta om hon är kvar i lamningsboxen.

Öronmärk lammen

Märk lammen ett par dagar efter födseln. Öronbrickan ska sättas i den inre, övre delen av örat, se figur. Läs mer om märkning på sidan 28.

Gör anteckningar om lamningarna

till exempel i Fårägarens fickbok. Den finns att köpa hos LG-Produkter.

Rastfälla

Tackor som lammat och deras lamm kan få tillgång till en rastfälla. Den ska inte ha använts tidigare under hösten och vintern. Dålig hygien i rastfällan är en stor smittorisk för lammen.

Gruppindela tackorna

efter lammantal om du har möjlighet.

Hälsa

Vaccinera mot gasbrand

Den andra vaccineringen mot gasbrand görs 2-4 veckor före lamning. Vaccinera alla tackor och förstagångslammare.

Ge selen och E-vitamin

Cirka två veckor innan beräknat medellamningsdatum kan du ge E-vitamin och selen igen.

Isolera sjuka djur

Ta bort sjuka djur från flocken och isolera dem i särskild sjukbox.

Behandla juverinflammationer genast

Juverinflammation måste behandlas snabbt av veterinär. Isolera tackan och hennes lamm.

Ge lammen mjölkersättning. Tecken på juverinflammation kan vara att tackan haltar på ett bakben, juverdelen är varm, svullen och öm samt att lammen är hungriga.

Sondmatning

Du kan rädda livet på svaga lamm genom sondmatning. Nyfödda lamm kan bli svaga på grund av att de inte fått råmjölk eller är nedkylda. En magsond finns att köpa hos till exempel LG-produkter. Sondmatning kan du lära dig på en kurs i lamningshjälp eller av din besättningsveterinär.

Sköt om sjuka lamm

Lamm som är sjuka, eller vars mamma är sjuk, behöver tillskottsutfodras eller sondmatas. Se till att de har det varmt och dragfritt och gärna värmelampa. Sjuka lamm behöver snabb behandling - kontakta veterinär.

Träckprov

Ta prov från 6-8 tackor som har lammat, helst två veckor innan de släpps på bete. Avmaska tackorna före betessläppning. Rådgör med veterinär.

Parasitfritt bete

Släpp ut lammen på parasitfria beten som räcker i minst 3 veckor. Läs mer om parasitfria beten på sidan 21.

Avmaska lammen

fyra veckor efter betessläppning om du släppt dem på permanent (parasitinfekterat) bete. Byt typ av avmaskningsmedel varje eller vartannat år - rådgör med din veterinär om val av avmaskningsmedel. Byt bete i samband med avmaskningen.

Stallapotek

Var förberedd inför lamningen. Gå igenom stallapoteket i god tid. Här är förslag på vad det kan innehålla.

- ☐ Termometer
- ☐ Rena handdukar
- ☐ Sax
- ☐ Flytande tvål
- ☐ Jodopax, Alcogel
- ☐ Glidslem
- ☐ Fryst råmjölk
- ☐ Mjölkpulver/lammnäring
- ☐ Vätskeersättning till lamm
- ☐ Sond för matning av lamm
- ☐ Blodsockerhöjande medel

Utfodring

Tackornas utfodring före lamning

För en vuxen tacka som förväntas få tvillingar bör kraftfodergivan vara uppe i minst 8 hekto om dagen vid lamning. Tackor med tre eller fler foster behöver mer kraftfoder. Dela givan på två utfodringstillfällen när dagsgivan är uppe i mer än 5 hekto. Ge tackorna fri tillgång till grovfoder.

Väg fodergivan

någon gång i månaden, gärna oftare.

Utfodring i lamningsboxarna

Se till att tackorna har grovfoder, friskt vatten och kraftfoder i lamningsboxarna.

Tackornas utfodring efter lamning

Efter lamningen har förmagarna större utrymme igen, och tackan kan äta mer grovfoder. Men samtidigt måste hon ha extra kraftfoder för att kunna producera mjölk. En tumregel är minst 5 hekto kraftfoder per lamm som diar. Öka med 0,5 hekto per dag upp till rätt giva. Använd samma kraftfoderblandning som under högdräktigheten. Ge fri tillgång till grovfoder. Det går åt minst 2 kilo hö eller 4 kilo ensilage (50 % torrsubstans) per tacka och dag.

Ge tillräckligt med vatten

Det går åt mycket vatten för mjölkproduktion. En digivande tacka kan dricka 10 liter eller mer om dagen.

Gör i ordning lammkammare

Lamm som föds tidigt på säsongen behöver fri tillgång till kraftfoder i en lammkammare. Ge dem färdigfoder eller spannmålsblandning med proteinfoder. Om de får färdigfoder ska de ha en slicksten med mineraler. Till spannmålsblandningen tillsätter du 10 gram minerealfoder per lamm och dag. Ge dem även vatten och bra hö eller ensilage i lammkammaren.

Nu har mina gotlandstackor lammat

Tackor med ett lamm får 5 hekto kraftfoder och de med två får 1 kilo. Några tackor med tvillingar har ökat för lite i hull under vintern. De har jag i en box tillsammans med trillingtackorna. De får 1,5 kilo kraftfoder. Jag har samma kraftfoder som tidigare. Alla tackgrupper får fri tillgång till ensilage.

Så här utfodrar jag tackorna i mars

De ska lamma om en månad. Till mina gotlandstackor ger jag 6 hekto kraftfoder. De får fortfarande fri tillgång till mitt bästa grovfoder.

Bete

Betessläpp

Släpp djuren på bete tidigt, så snart vädret tillåter. Helst ska det fortfarande finnas förna kvar från förra året bland det spirande vårgräset.

Tillskott på betet

Utfodra med grovfoder och kraftfoder även efter betessläppningen. Då blir övergången till enbart bete så mjuk som möjligt. Minska kraftfodermängden under 1-2 veckor. När vårbetet har blivit frodigt behövs inte längre kraftfoder eller grovfoder. Tänk på att foderplatsen blir förorenad med foderspill, upptrampad och gödslad. Placera den gärna högt och torrt och flytta den då och då. Gör rent runt foderplatsen varje dag.

Dela in i fällor

Om du använder högt avkastande marker som bete bör de delas in i flera fällor som du kan alternera mellan.

Skörda överskottsbete

Skörda överskottsbete som hö eller ensilage. Förvuxet bete är dåligt färbete och ger inte tillräckligt med näring.

Planera betesrotation

så att djuren har tillgång till bra bete. De äter inte förvuxet bete. Lämplig beteshöjd är 4-8 cm.

Överskatta inte betestillgången

Varje fårägare måste pröva sig fram till lämpligt antal tackor till sin betesareal.

Friskt vatten

Stäng ifrån diken eller andra vattensamlingar - fåren dricker gärna vatten ur dem och kan bli sjuka.

Mineralfoder

Fåren och lammen ska hela tiden ha tillgång till mineralfoder och slicksten. Kontrollera åtgången - det ska varken gå åt för lite eller för mycket.

En del behöver koppar...

Vi har gotlands- och fnullsfår

De är känsliga för kopparbrist. Därför ger vi dem fårmineraller och slicksten med koppar.

Vi har texeltackor och ostfriesiska mjölkfår

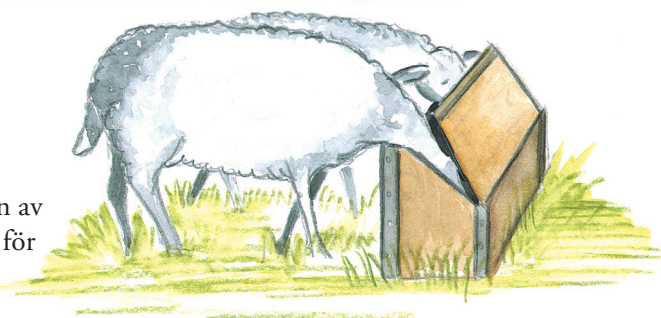
De är känsliga för kopparförgiftning och får därför mineralfoder utan koppar.

... medan andra är känsliga för det.

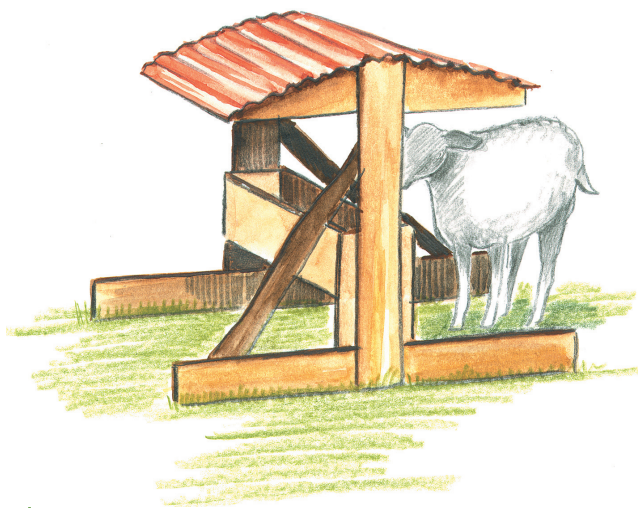
Skydda mineralfodret från regn

Mineralfoderkrubborna bör vara flyttbara.

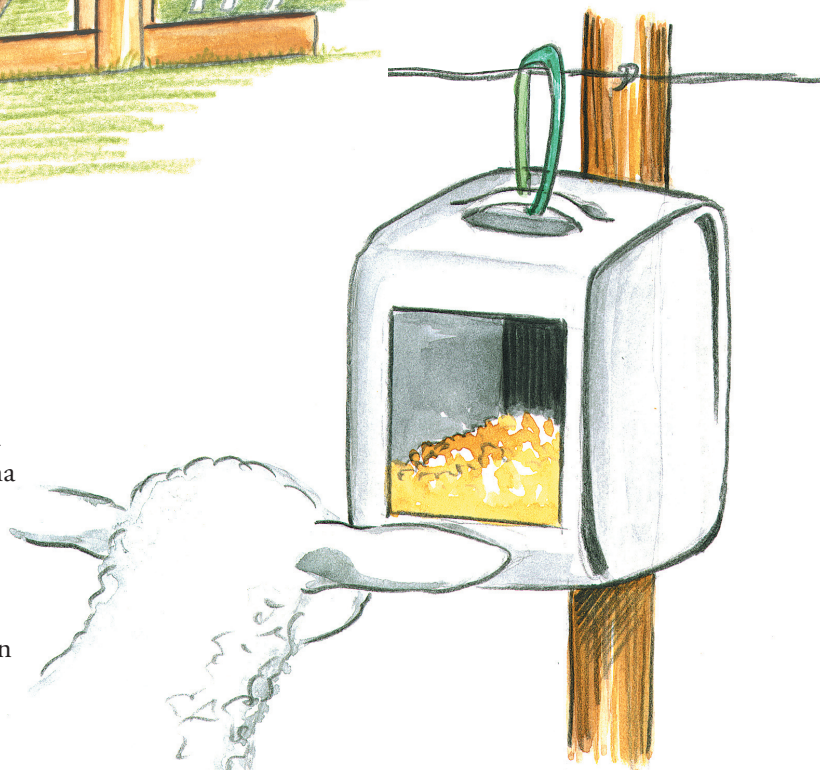
Den här typen av krubba kallas för Uråsalådan.

Den här krubban passar bäst när den inte ska flyttas så långt. Här får även slickstenen plats.

Du kan själv göra krubbor av tomma plastdunkar. Såga ut ett hål för fåren att sticka in huvudet igenom. Häng upp dunken eller skruva fast den i en stolpe.

○ Vinterlamning

De lamm som inte gått till slakt avvänjer du i samband med betessläppningen. Lammen får gå på parasitfritt åkermarksbete eller slutgöds på stall.

Kontrollera tackornas juver, tänder och klövar i samband med avvänjning. Tackorna kan du släppa på permanenta naturbeten. De klarar sig oftast utan avmaskning. Släpp inte ut tackor som snart ska slaktas. Ge dem istället grovfoder på stall.

● Sommarlamning

Tackor som ska lamma på försommaren släpper du på ett näringsrikt vårbete - frodigt naturbete eller vall. De behöver mycket näring de sista två dräktighetsmånaderna för att försörja både sig själva och fostren. Du kan behöva tillskottsutfodra om betestillgången är otillräcklig.

Avmaskning. Om och när du behöver avmaska tackorna beror på flera faktorer, exempelvis på var de har gått på bete innan lamningen. Du kan behöva ta träckprov både före betessläppning och efter lamning. Diskutera detta och ett lämpligt avmaskningsprogram med din veterinär.

Ekologisk produktion

Kraftfoder. Kraftfoderandelen får vara högst 50 % av dagsgivan till digivande tackor i ekologisk produktion. Det gäller de tre första månaderna efter lamningen. Under resten av digivningen får högst 40 % av dagsgivan vara kraftfoder.

Bete. Alla djur ska ha tillgång till bete när djurens välbefinnande och markens tillstånd tillåter det. Släpp tackor och lamm på parasitfritt välkomstbete i minst tre veckor.

Avmaskning. Vänta inte tills tackorna eller lammen blir sjuka av mask. Ta därför träckprov på tackorna före betessläppning. Det är inte tillåtet att avmaska rutinmässigt.

Med parasitfritt bete menas ...

... ett nytt bete som aldrig betats av får eller lamm förut.

... ett färbete som har fått vila från får föregående säsong. Däremot kan det ha betats av till exempel nötkreatur eller häst.

... vallåterväxt.

Sommar

juni
juli
augusti

Skötsel

Kontrollväg lammen

Under betessäsongen kan du kontrollväga 10-20 lamm med cirka en månads mellanrum. Märk lammen så att du väger samma lamm varje gång. De ska växa minst 250 gram per dag. Viktökningen visar hur betestillgången och parasitstatusen är. Vikten hjälper dig också att planera slaktleveransen.

Väg lammen och gör slaktmognadsbedömning

Väg lammen varje eller varannan vecka när de närmar sig slaktmognad. Lägsta levandevikt när du levererar är 40 kg för tacklamm och 45 kg för bagglamm. Leverera lammen till slakt allt eftersom de blir slaktmogna. Då blir det mer bete till resten av fåren. På sidan 24 ser du hur du kan slaktmognadsbedöma lamm.

Awänj lammen

Lämplig avvänjningsålder är cirka 100 dagar. Flytta lammen till nytt parasitfritt bete, till exempel vallåterväxt. Tackorna får gå kvar eller släpps på magert bete en tid. Flytta lammen utom hörhåll och synhåll från tackorna.

Skilj bagg- och tacklamm åt

De stressar varandra när de blir köns mogna. Låt dem därför gå i egna fällor.

Kontrollera tackornas

tänder och juver vid avvänjningen.

Gödsla ut och rengör stallet

Rengör fårhuset: gödsla ut, tvätta (gärna med högtryckstvätt). Låt det torka och stå tomt i minst en månad.

Välj ut livlamm

Titta på tillväxt och mödrarnas produktionsresultat. Värdera också tamhet, hull och sjukdomar.

Välj avelsbagge

Lämpligt antal tackor för ett bagglamm är 25-30 tackor. En vuxen bagge klarar att betäcka 50 tackor under en säsong.

Hälsa

Planera inköp

av livdjur under sommaren och beställ djuren i god tid så att du har dem hemma hos dig minst en till två månader före betäckningssäsongen. Köp bara livdjur från besättningar som är friförklarade från maedi-visna och inte visat symtom på fotröta. Det ska följa med intyg om friförklaring från maedi-visna och fotröta från säljaren. Planera inköp av avelsbagge i god tid. De bästa bagglammen säljs vanligtvis vid baggauctionerna. En vuxen avelsbagge med goda produktionsresultat kan vara ett säkrare köp än ett oprövat bagglamm. Kontakta lammrådgivaren för tips om bra bagge till din besättning.

Ta träckprov

från 6 lamm i samband med avvänjningen. Avmaska vid behov.

Bete

Dela in betesmarken

för att utnyttja betet bättre. Det är lätt att dela in betesmarken i flera fällor med el-stängsel (3 trådar och bra jordning vid elaggregatet).

Flytta djuren vid häftiga regn

Om det börjar regna efter en torrperiod är det bra att byta betesfälla eftersom regnet sätter igång masskläckning av parasitägg.

Byt bete vid behov

Flytta fåren till nytt bete innan de har betat ner för hårt. Lämplig beteshöjd är 4-8 cm. Glöm inte att flytta med mineralfoder och slicksten.

Tillskottsfodra vid behov

Om betet inte räcker måste lammen ha tillgång till kraftfoder. Se till att bara lammen kan komma åt kraftfodret, till exempel i en lammgömma. Börja med ett hekto och öka successivt under en vecka till 2-3 hekto per lamm och dag. Börja innan betet är slut.

Ge små lamm tillskott

De lamm som inte har vuxit tillräckligt eller inte är slaktmogna behöver kraftfodertillskott från mitten av augusti.

Ge lammen det bästa betet

när du skiljer dem från tackorna. Vallåterväxten är både näringsrik och parasitfri. Låt de använda tackorna beta naturvårdsbeten eller skogsbeten.

Tips!

Om mer än 10 % av lammen har vuxit mindre än 150 gram per dag bör du fråga dig varför. Har de fått för lite bete? Har du roterat tillräckligt ofta mellan fällorna? Har de fått mineraler hela tiden? Har de fått rätt sorts mineraler? Kan de ha mag-tarmparasiter? Ta hjälp av lammrådgivare eller färhälsoveterinär.

○ Vinterlamning

Du kan flusha tackorna med vallåterväxt eller med spannmål. Om du klipper dem kan de lättare komma i brunst. Kontrollera tackornas juver, tänder och klövar före betäckning.

Avelsbaggen ska vara i medelgott hull. Han ska klippas innan betäckningarna börjar. Vid mycket varmt väder kan baggen bli steril – ta in honom i svalare utrymme.

● Sommarlamning

Bevaka lamningen noga eftersom fåglar och rovdjur kan angripa nyfödda lamm. Tackor och lamm får gå på åkermarksbeten för att tackorna ska producera mjölk. Parasitfria beten är viktiga för lammens tillväxt.

Ekologisk produktion

Ta träckprov vid avvänjningen men även om lammen växer dåligt eller om de har diarré.

Så här kan du slaktmognadsbedöma

Över revbenen, bakom frambenen: Tänk på din knutna hand när du drar med fingrarna tvärs över revbenen. Känns det som ovanpå knogarna är det fettgrupp 1- till 1+, över fingrarna framför knogarna är det fettgrupp 2- till 3-. Ovanpå handen är det fettgrupp 3 eller högre.

I ljumsken: Ta ett rejält tag i ljumsken med tummen och pekfingeret så högt upp du kan. Knip åt och dra neråt. Det ska kännas som en cykelslang utan luft. Om det rullar med en massa fett - luft i slangen - har lammet för mycket fett.

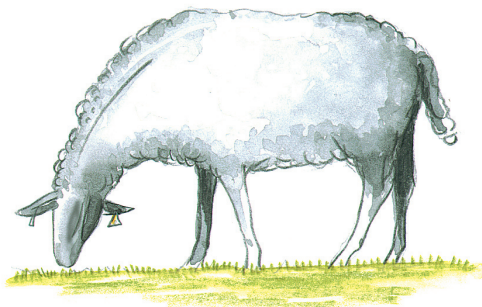
Vid svansroten: Ta tummen och pekfingeret och dra över svanskotorna. Du ska kunna känna kotorna. Gör du inte det har lammen troligen för mycket fett.

Kläm på de här områdena för att slaktmognadsbedöma.

Lär dig när du bör flytta fåren

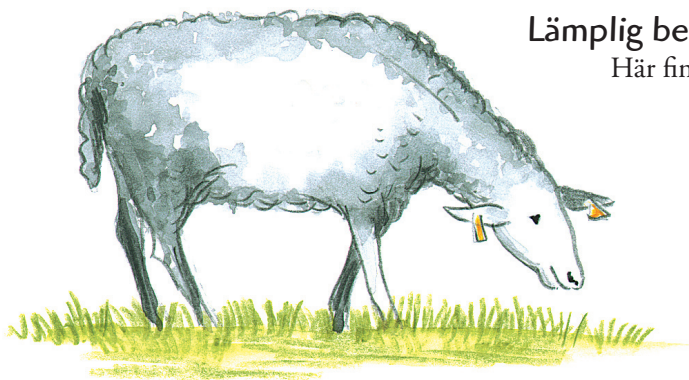
Golfbanan

Alltför nedbetat! Här finns inte mycket näring för fåren. Flytta dem till annat bete.

Lämplig beteshöjd är 4-8 cm

Här finns gott om späda örter som fåren tycker om.

Förvuxet gräs

Fåren vadar i förvuxet gräs. Detta äter de inte. De bör flyttas till annat bete. Det förvuxna betet bör putsas med maskin eller betas av andra djurslag.

Ekologisk fårskötsel

Om du har ekologisk fårskötsel måste du följa regler som har utfärdats av Jordbruksverket. Krav har regler som kan skilja sig något från Jordbruksverkets.

De viktigaste Kravreglerna:

Utevistelse

Under betesperioden ska djuren vistas ute hela dygnet. Under stallperioden ska de kunna gå ut, men kan hållas på stall med klimatmässigt uteliknande förhållanden om de dessutom har större utrymme och solinsläpp. Vid till exempel lamning, sjukdom och otjänlig väderlek får djuren hållas inne.

Foder

Allt foder utom mineralfodret ska vara kravcertifierat. Minst 50 % av den årliga foderförbrukningen ska vara odlad på den egna gården. Andelen kraftfoder i foderstaten får vara högst 30 % av dagsgivan. Till högdräktiga och digivande tackor får den vara 50 % under högst 3 månader. Till lamm upp till en månad efter avvänjning får kraftfoderandelen vara högst 50%.

Behandlingar

Man får inte göra rutinmässig förebyggande behandling med läkemedel eller kemiska bekämpningsmedel (till exempel avmasknings- eller avlusningsmedel). Det finns vissa undantag till exempel för vaccin. Däremot ska djur som visar tecken på sjukdom eller skada genast tas om hand och ges den vård som behövs. Karenstiden för kött är dubbelt så lång som den som är fastställd för preparaten. För preparat utan karenstid gäller noll eller 2 dygns karens i kravproduktionen.

Planera

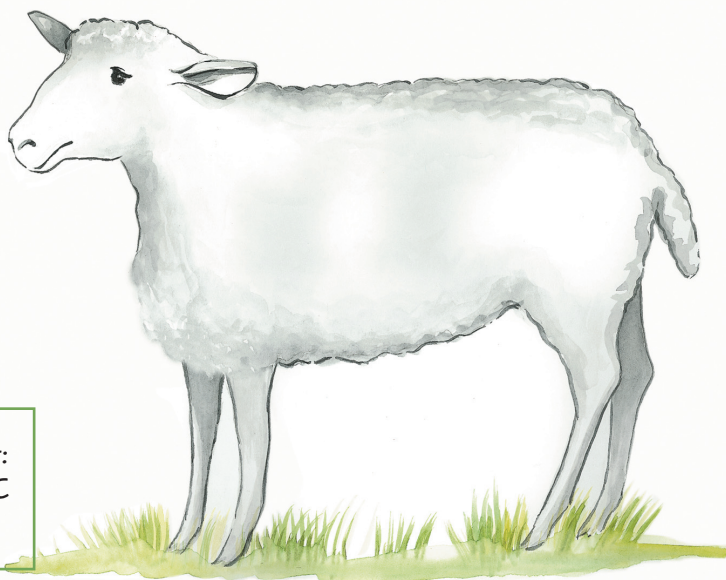
Kraven på att djuren ska kunna gå ut under stallperioden samt att lammen inte får avmaskas rutinmässigt, kräver planering innan man går över till ekologisk fårhållning.

Allmän hälsokontroll

Tidiga tecken på sjukdom är att djuret drar sig undan flocken, inte orkar hänga med eller har nedsatt aptit. När du misstänker att ett djur är sjukt bör du undersöka det snarast.

Kontrollera om fåret...

- har feber
- är apatiskt, slött eller oroligt
- äter, idisslar
- står eller rör sig onormalt
- inte vill resa sig eller gör det med svårighet
- kliar sig
- har rinnande ögon eller nos
- har hängande öron
- har hosta
- andas snabbt eller ansträngt
- har diarré
- har ömmande testiklar eller svullen pung
- kan urinera
- har svullen eller ömmande juverdel
- har sår på spenar
- har sår, bölder eller svullnader
- har klövproblem

Normaltemperatur:
Vuxna: 38,5–39,5°C
Lamm: 39–40°C

Allmänna tips under året

Klippning

Enligt djurskyddslagen ska får klippas minst en gång per år. Det är bättre att klippa två gånger. Klipper du en gång är det lämpligt vid installationen eller senast en månad före lamning. Klipper du två gånger bör du göra det före betäckning samt senast en månad före lamning. Förteckning över fårklippare finns på Fåravelsförbundets webbsida.

Märkning

Lammen ska vara märkta senast vid sex månaders ålder. Om de lämnar sin födelsebesättning (produktionsplats där de är födda) ska de alltid vara märkta, oavsett ålder. Så här ska du märka lammen:

- Om lammen ska slaktas innan 12 månaders ålder ska de ha minst en öronbricka. Den ska vara präglad med födelsebesättningens produktionsplatsnummer.
- Om du ska behålla eller sälja lammen till liv ska du märka dem med två brickor, en i varje öra. Likaså om lammen ska slaktas efter 12 månaders ålder. Öronbrickorna ska vara präglade med produktionsplatsnumret *och* femsiffrigt identitetsnummer.
- Märk helst lammen ett par dagar efter lamningen så stressas inte djuren. Öronbrickan ska sättas i den inre, övre delen av örat. Det är inte längre tillåtet att klippa in nummer i öronens kanter.
- Var ute i god tid och beställ öronbrickor via Jordbruksverket. Du måste uppge ditt produktionsplatsnummer.

Får som är födda före 9 juli 2005 behöver inte märkas förrän de lämnar sin födelsebesättning. Om de då går direkt till slakt räcker det med en öronbricka. Om de flyttas, säljs eller dylikt till en annan produktionsplats ska de ha två öronbrickor, en i vardera örat. I samtliga fall ska brickorna vara präglade med födelsebesättningens produktionsplatsnummer.

Stalljournal

Använd stalljournal som du beställer från Jordbruksverket. Dessutom är det bra om du antecknar varje tackas produktionsresultat i exempelvis Fårägarens fickbok. Är du ekologisk producent ska du föra hälsojournal. Går du med i Elitlamm kan du få både stalljournal och hälsojournal förutom produktions- och härstamningsresultat.

Byggnader

Får mår bra i välventilerade och dragfria byggnader. Oisolerade byggnader fungerar utmärkt. Väggar ska vara täta upp till 1,5 m höjd, och både liggplats och luft ska vara torr. Tänk på att djurskyddslagstiftningens måttbestämmelser är minimimått, inte optimala mått. Gott om utrymme gör stallet trivsammare. Ekologiska måttbestämmelser skiljer sig från konventionella.

Inredning

Inredningen ska vara flexibel. Det är viktigt att kunna dela fårfloken i flera grupper. Det ska finnas sjukbox där får kan placeras avskilt från övriga djur. Höjden på foderbordet måste anpassas till den växande ströbädden. Fodergrindarna ska hindra spill av grovfoder på underlaget och att tackor och lamm tar sig upp på foderbordet. Alla får måste kunna dricka vatten när de vill. Vattnet ska vara rent och vattenplatsen torr.

Hantering

Det underlättar om du har hjälpmedel när du hanterar djuren. Du spar tid och djuren stressas mindre. På betet kan du använda grindar, en utbildad vallhund, en hink med kraftfoder eller en herdestav vid infångning eller drivning. En hanteringsfälla med våg gör det enkelt att väga tackor och lamm. I stallet är det bra med ett utrymme för klippning. Det underlättar ett återkommande arbete. Om du inte vill klippa fåren sittande kan du skaffa en klippstol. Det är också bra med utrymme för vägning och annan hantering.

Utfodring

Alla djur ska kunna äta kraftfoder samtidigt, och det måste finnas gott om plats vid grovfoder-, mineralfoder- och vattenplatser. Under hösten sker övergången till stallfoderstat. Då måste fårens magar ställa om sig, och för att mikroorganismerna i förmagarna ska hinna anpassa sig ska ändringar i fodret göras gradvis. Foderplatser utomhus ska hållas rena alternativt vara flyttbara.

Grovfoder

Ensilage, hö och halm är grovfoder. Ett bra grovfoder är grunden för fårhälsan. Det har god hygienisk kvalitet och har ett energiinnehåll på minst 10 MJ. Analysera grovfodret. Undvik ensilage med låg torrsbstanshalt till får.

Kraftfoder

Kraftfoder behövs vanligen vid slutgödning, högdräktighet och digivning. Grovfodrets kvalitet bestämmer om det behöver kompletteras med kraftfoder under andra perioder. Till kraftfoder räknas spannmål, proteinfodermedel, koncentrat och färdigfoder. Proteinfoder (soja, raps, ärtor, bönor) och koncentrat används tillsammans med spannmål för att höja proteinhalten. Färdigfoder innehåller alla de här ingredienserna och behöver inte kompletteras. Ekologiska regler begränsar användningen av kraftfoder. Kontakta rådgivare om du vill ha en mer detaljerad foderstat och hjälp att välja fodermedel.

Mineralfoder

Fåren behöver tillskott av mineraler både på stall och bete. Tillskott av vitaminerna A, D och E kan behövas under hösten och stallsäsongen.

Det finns mineralfoder med och utan koppar. Texel och ostfriesiskt mjölkfår är känsliga för för mycket koppar. Gotlandsfår och finull är däremot känsliga för för lite koppar. Därför måste du välja olika sorters mineralfoder beroende på vilken ras du har i besättningen. Alla lamm som växer behöver koppartillskott. Kopparinnehållet i mineralfodret bör inte överstiga 400 mg/kg. Om du ger tackorna spannmål och proteinfoder, blandar du i 10 g mineralfoder per tacka och dag. Under högdräktigheten höjer du mineralfodergivan till 20 g per tacka och dag. Ligg kvar på den givan till tackorna under digivningen och fram till betessläppningen. Ger du koncentrat istället för proteinfoder kan mineralfodergivan vara 10 g per tacka och dag hela tiden som du ger koncentrat. Om du ger färdigfoder räcker det med en slicksten med mineraler.

På betet: Tänk på att kontrollera att fåren i genomsnitt äter cirka 10 gram mineralfoder per djur och dag. Olika individer föredrar olika form av mineralfoder. Ge därför tillgång till både löst/granulerat mineralfoder och slicksten. Ge dem inte slicksten med bara salt, eller mineralbalja för kor.

Bete

Permanent beten, till exempel hagmarker och skogsbeten, kan variera i avkastning. De kan också ha ett högt parasittryck. Avvanda lamm behöver bete med mycket näring, till exempel vallåterväxt. Den är dessutom parasitfri. Avvanda tackor kan hållas på mindre produktiva beten. Betesmängden varierar under säsongen. För att värdera betestillgången är det bra att väga lammen. Flytta dem i tid så att de inte slutar växa. Betesputsas om det går. Fåren behöver skydd mot sol, vind och regn. Vid tillsynen av fåren är det bra att ha vant dem vid att komma när man ropar eller skramlar med en hink. Det går också att samla dem med hjälp av en tränad vallhund.

Hull och hullbedömning

Hullbedömning görs enligt en femgradig skala. Du kan använda den när du bedömer livdjurens kondition, som varierar under året. En tacka vid betäckning, under dräktighet eller i början av digivningen måste vara i minst medelgott hull. Under digivningen minskar tackans hull. Fåren mår inte bra av att vara magra eller feta. Se figur på sidan 7.

Slutgödning

För att lammen ska bli slaktmogna måste de ofta slutgödas med kraftfoder eller kraftigt bete. Slutgödningen pågår ungefär en månad.

Slaktmognadsbedömning

För att avgöra när lammen är slaktmogna gör du en slaktmognadsbedömning. Då känner du på flera ställen och bedömer mer ingående vikt, form och fettansättning. Se figur sidan 24. Kontakta slakteriet, länsstyrelsen eller fåravelsföreningen för att få information om kurser i slaktmognadsbedömning.

Hälsotips

Får är i allmänhet friska. Med bra utfodring, god miljö och skötsel förebygger du de flesta sjukdomar. Ett återkommande problem är dock parasiter på betet, och det måste finnas en plan för parasitbekämpning i besättningen.

Får är flockdjur och betar sig normalt så länge de förmår. Det innebär att de döljer sin sjukdom så länge de kan. Därför måste du vara uppmärksam för att kunna uppträcka sjukdom i tid. Det är alltid bättre att förebygga än att behandla.

Vissa sjukdomar följer med inköpta djur. Därför är det viktigt att nya djur placeras i karantän. Se sidan 6.

Parasiter

Alla betande djur infekteras av mag-tarmparasiter, och framför allt de unga lammen måste skyddas. Lamm som släpps på bete första året är inte immuna mot parasiter. Får de i sig för mycket parasiter kan de växa dåligt, få diarreé och magra av. Parasiterna kan spridas både från tackorna och från övervintrande parasitlarver på betet. Avmaska därför tackorna några dagar innan betessläppningen på våren. Ta helst träckprov först så får du veta om avmaskning behövs och vilket avmaskningsmedel du bör använda. Har du ekologiska djurhållning måste du ta träckprov innan eventuell avmaskning. Låt lammen beta parasitfria fällor de tre första veckorna.

När du vänjer av lammen från tackorna, släpp lammen på ett parasitfritt bete, exempelvis vallåterväxt.

Om du misstänker att djuren har parasiter, ta träckprov!

Träckprov

Kontakta veterinär först så att du tar prov på rätt djur och vid rätt tid. Är du medlem i Fårhälsovården är två undersökningar kostnadsfria. Diskutera provsvaret med din veterinär eftersom det ska sammanvägas med andra faktorer.

Behandling

De flesta sjukdomar uppkommer några veckor före till ett par veckor efter lamning. Prata gärna med din veterinär om hur du ska behandla akut sjuka djur. Om du tidigare haft problem med vissa sjukdomar som din veterinär hjälpt dig att utreda, kan du fråga veterinären om du kan ha läkemedel hemma för att snabbt kunna behandla. För att få lov att ha medicin hemma måste du ha gått kurs i villkorad läkemedelshantering. Kontakta Svenska Djurhälsovården för att få veta när kurser ordnas. Läkemedel ska förvaras oåtkomligt på rent och fuktfritt ställe, i låsbart medicinskåp eller i kylskåp. Läs på förpackningen om förvaringen.

Obducera

Genom att obducera döda djur kan du få veta vad djuret dött av. Djuret måste då komma till obduktion snarast efter att det har dött. Om djuret ruttnar blir obduktionsfynden svåra att bedöma. Kontakta din besättningsveterinär för en remiss för obduktion. Du kan köra in djuret själv (vissa delar av Sverige) eller anlita Lantbrukstjänst AB för transport till obduktionsanläggning. Lamm kan skickas i kostnadsfria transportkartonger till SVA. Fårhälsovården står för obduktionskostnaden för sina medlemmar. Tänk på att alla döda får och lamm måste skickas till destruktionsanläggning (Andra regler gäller i vissa delar av Sverige). De får inte grävas ner.

Sjukdomar

Med bra utfodring, god miljö och skötsel förebygger du de flesta sjukdomar hos fåren. Ibland händer det dock att de blir sjuka. Här beskrivs några vanliga sjukdomar kortfattat. Är du intresserad av sjukdomar kan du läsa vidare i någon av böckerna som rekommenderas på sidan 34.

Aborter

Tackor kan abortera under hela dräktigheten. Aborter kan orsakas av miljöfaktorer, ohygieniskt foder eller av smittsamma sjukdomar. Isolera därför alltid tackor som aborterat från resten av flocken och avlägsna alla delar av foster och fosterhinnor från ströbädden. Kontakta din veterinär för rådgivning. Gravida kvinnor ska aldrig hantera tackor som aborterar eftersom smittsamma abortsjukdomar även kan smitta människor.

Diarré

Diarré är vanligast på lamm men förekommer också hos äldre djur. Magtarmmaskar, koccidios, kraftigt bete och mineralbrist är exempel på orsaker. Ta hjälp av din veterinär eller Fårhälsovården för att ta reda på orsaken och få behandling till djuren.

Flugägg kläcks ofta till larver i smutsig ull. Därför är det viktigt att hålla fåren rena exempelvis genom att klippa ullen på baksidan av låren.

Fotröta

Fotröta är en smittsam klövsjukdom som ger hälta. Den sprids genom inköp av smittade djur. Svenska Djurhälsovården har kontroll- och saneringsprogram mot fotröta.

Får som dött på betet

Döda får och lamm kan ha dött av många orsaker, exempelvis gasbrand, muskeldegeneration, stångningsskador, förgiftningar, blixtnedslag, rovdjur eller att fåren jagats av hund. Obduktion kan avslöja orsaken.

Gasbrand

Gasbrand drabbar framför allt stora snabbväxande lamm på bete. Sjukdomen som orsakas av en bakterie förekommer dock även hos andra lamm och vid andra tider på året. Vanligen hittar man lammen döda. Ibland ser man lamm med kramper eller diarré. Gasbrand leder snabbt till döden och det finns ingen behandling. Gasbrand undviks genom försiktiga foderbyten och god foderhygien och är inte smittsam mellan djuren. Det går att vaccinera mot gasbrand.

Hälta

Hälta kan bero på förvuxna klövar, klövsjukdomar som fotröta, skador eller juverinflammation.

Juverinflammation

Juverinflammation orsakas av bakterier. Vanligen blir tackorna sjuka i samband med lamning eller vid avvänjning. Tecken på juverinflammation kan exempelvis vara hälta, hungriga lamm, svullnad och rodnad på juvret eller förändrad mjölk. Om du snabbt sätter in behandling, mjölkar ur ofta samt ger tackorna antibiotika kan de räddas till livet. Juverinflammation är smittsam och därför bör du isolera sjuka tackor och deras lamm. Lammen kan behöva stödutfodras med lammnäring. Tackor som haft juverinflammation bör slås ut före nästa betäckningssäsong.

Lamningsförlamning

Kroppen behöver kalk för att muskulaturen ska fungera, och lamningsförlamning är en akut brist på kalk. Tackorna behöver veterinärvård och behandling med kalk snabbt för att inte dö.

Liggande får

Får som inte kan resa sig kan ha muskeldegeneration, B-vitaminbrist, dräktighetsförgiftning, lamningsförlamning eller listerios bland annat. Dräktighetsförgiftning och lamningsförlamning drabbar tackor under högdräktigheten. B-vitaminbrist och listerios kan drabba får i alla åldrar.

Listerios

Listerios är en sjukdom som orsakas av en bakterie. Både tackor och lamm kan bli sjuka. Sjukdomen hör ihop med försämrad foderhygien, till exempel dåligt ensilage. Fåren blir vingliga, lägger huvudet på sned och börjar gå i cirklar. Om de behandlas tidigt av veterinär kan ibland djuren tillfriskna. En annan form av listerios kan orsaka aborter i sen dräktighet. Du kan undvika listerios genom att ta bort foderspill, se till att djuren inte kan gå upp i foderhäckarna och ge grovfoder av god hygienisk kvalitet.

Lunginflammation

Om fåren bär på bakterier eller virus som orsakar lunginflammation kan sjukdomen bryta ut i samband med att djuren stallas in. Det beror på att djuren grupperas om och förs ihop tätare än när de är på bete. Drabbade djur blir nedsatta, har minskad aptit, feber, snuva och hosta. Ofta måste man behandla med antibiotika. Kontakta din besättningsveterinär. Det går att vaccinera mot en form av lunginflammation, så kallad pasteurellos. Om flera lamm hostar, särskilt när de springer, men inte verkar sjuka kan de ha lunginflammation orsakad av mykoplasma. Rådgör med veterinär. Minska risken för lunginflammation genom att placera nyinköpta djur i karantän i minst tre veckor. Ordna en god stallmiljö med frisk luft utan drag och en torr ströbädd.

Maedi-visna (MV)

Maedi-visna är en smygande sjukdom som fåren kan bära på längre utan att det märks. Genom att delta i MV-programmet kan en besättning friförklaras. Programmet innebär att besättningen blodtestas årligen i tre år och därefter vart femte år. Köp dina djur från MV-fria besättningar. Du kan gå med i MV-programmet eller anmäla besättningen till förenklad MV-kontroll (F-MV) om du vill veta om den är smittad. Kontakta Svenska Djurhälsovården för information och anmälan.

Muskeldegeneration

Muskeldegeneration orsakas av selen- eller E-vitaminbrist och ger svagfödda eller dödfödda lamm. Även äldre djur kan drabbas. Då får de rörelsestörningar och ligger utan att kunna resa sig. Sjukdomen förebyggs genom att tackorna får selen och E-vitamin. I en del besättningar behövs extra tillskott före lamningen eller till lammen.

Små långsamväxande lamm

Underutfodring, magtarmmaskar och mineralbrist är några orsaker till små, långsamväxande lamm. Kontakta din veterinär eller Fårhälsovården för en besättningsutredning.

Urinsten

Baggar och bagglamm kan bli sjuka av urinsten som orsakas av att baggarna inte dricker tillräckligt när de utfodras med kraftfoder. För att undvika det kan du salta fodret så att de dricker mer och se till att kalk/fosforkvoten i foderstaten är över 2. Kontakta foderrådgivare eller veterinär för vidare information.

Det här vill veterinären veta

Om du ringer för att rådfråga din veterinär när du har sjuka djur vill veterinären veta:

1. Hur många djur som är sjuka
2. Hur länge djuret/djuren varit sjuka
3. Vilka symptom eller skador djuret/djuren har
4. Kroppstemperatur
5. Allmäntillstånd

Vi arbetar med får

Fårhälsovården

Som medlem i Fårhälsovården får du hjälp att förebygga sjukdomar och dålig tillväxt hos dina lamm. Om du är ansluten till Stora paketet kan du också få hjälp med utredningar och åtgärder vid utbrott av sjukdomar. Du väljer om du vill vara ansluten till det stora eller lilla paketet. Fårhälsovården arbetar med hälsoprogram och sjukdomsproblem som rör hela eller delar av flocken. Blir enstaka djur sjuka tar du däremot kontakt med din besättningsveterinär. Som medlem i Fårhälsovården får du också tidskriften Djurhälsonytt. Fårhälsovården ingår i Svenska Djurhälsovårdens verksamhet och bevakar hälsoläget i den svenska fårproduktionen. Det bedrivs forskning och projekt som kommer fåren och fårägarna till gagn. Fårhälsoveterinärerna håller kurser och föredrag, och fortbildar djurägare, veterinärer och andra rådgivare i hälsovård och sjukdomslära. För anmälan och förfrågningar, kontakta Svenska Djurhälsovården i Falkenberg.

Länsstyrelsen och andra rådgivare

Länsstyrelserna, hushållningssällskap, husdjursföreningar och rådgivare i privat regi ordnar kurser och ger enskild rådgivning. Länsstyrelsen har som uppdrag att främja kompetensutvecklingen av lantbrukare inom miljöområdet. Länsstyrelsen gör även satsningar på åtgärder som medverkar till en ekonomiskt och socialt hållbar utveckling på landsbygden. Du får kontakt med rådgivare bland annat via länsstyrelserna och Svenska Fåravelsförbundets webbsida.

Fårkontroll-Elitlamm

Om du vill nå ett bra produktionsresultat, måste du bedriva avelsarbete. Avel handlar om urval, exempelvis vilka djur som ska vara moderdjur i besättningen. Fårkontrollen, som numera bedrivs av Elitlamm, är ett bra hjälpmedel. Här kan du få både härstamningskontroll och produktionskontroll. I produktionskontrollen väger du lammen när de är cirka 110 dagar gamla. När du registrerat uppgifterna beräknar Elitlamm ett index. Genom indexet får du reda på lammens tillväxtförmåga i förhållande till andra lamm i besättningen. I kontrollen kan du även ta med bedömning av lammens kroppsform, ull- och pälseegenskaper.

Svenska Fåravelsförbundet

är fårägarnas intresseorganisation. Det består av lokala distrikts-/fåravelsföreningar. Som medlem i förbundet får du tidskriften Fårskötsel, tips om kurser, kontakter med andra fårägare med mera.

Här hittar du mer information

Bete och Betesdjur	Statens Jordbruksverk (SJV)
Byggnader för lammproduktion	Jordbruksinformation 8–2005, SJV
Djurhälsonytt	Svenska Djurhälsovårdens medlemstidskrift
Djurskyddsbestämmelser för får och get	Jordbruksinformation 14–2008, SJV
Djurvänlig hantering av får	Videofilm, Länsstyrelsen Västra Götalands län
Ekologisk produktion av nöt- och lammkött	Jordbruksinformation 8–2004, SJV
Exteriörbedömning av får	Videofilm, Länsstyrelsen Västra Götalands län
Fotröta hos får	Svenska Djurhälsovården
Friska får - praktisk hälsoundersökning	publiceras 2010, SJV
Får	Erik Sjödin, m fl, Natur och Kultur
Fårboken	Anders Jansson och Nina Östman, Prisma
Fårskötsel	Svenska Fåravelsförbundets medlemstidskrift
Fårägarens fickbok	LG-Produkter
Hantering vid avlivning av får	Jordbruksinformation 3-2010, SJV
Helse og velferd hos sau	Tun Forlag
Klövård och Klövsjukdomar	Jordbruksinformation 2–2005, SJV
Lamm året om och Utfodring av tackor och lamm	Videofilm, Länsstyrelsen Västra Götalands län
Lönsam Lammproduktion	Hushållningssällskapet Jönköpings län
Naturvård med betesdjur, Nöt och Får	Curt Matzon, SJV
Seminering av får	Videofilm, Länsstyrelsen Västra Götalands län
Stängselboken	Anders Råsberg, SJV
Välmående djur på bete	Videofilm, Länsstyrelsen Västra Götalands län

Adresser och telefonnummer

Elitlamm	Se Svenska Fåravelsförbundet
Fåravelsföreningen i ditt område	kontakts via Svenska Fåravelsförbundet
Fårhälsovården	se Svenska Djurhälsovården
Fårkontrollen	se Svenska Fåravelsförbundet. Tel 018-31 73 77
Hushållningssällskapet.....	Se telefonkatalogen eller www.hush.se
Jordbruksverket	551 82 Jönköping. Tel 036-15 50 00
Krav	Krav ekonomisk förening, Box 1037, 751 40 Uppsala. Tel 018-10 02 90
Lammrådgivare	Lammrådgivare finns på vissa länsstyrelser, hushållningssällskap och några är privata. Hör av dig till länsstyrelsen för kontakter.
LG-produkter	Bjäraryd, 294 93 Sölvesborg. Tel 0456- 303 31
Länsstyrelsen	se telefonkatalogens rosa sidor
Obduktion	se Svenska Djurhälsovårdens hemsida
Slakteriet	se telefonkatalogens Gula sidorna
Statens Veterinärmedicinska Anstalt	SVA, 751 89 Uppsala. Tel 018-67 40 00
Svenska Djurhälsovården	Box 254, 311 23 Falkenberg. Tel 0346-57 830
Svenska Fåravelsförbundet	Sågargatan 10A, 753 18 Uppsala. Tel 018-31 72 00
Svensk Lantbrukstjänst AB	Tel huvudkontor 0510-86 864; entreprenörer: www.svensklantbrukstjanst.se
Veterinären	distriktsveterinär eller dylikt: se telefonkatalogens Gula sidorna
Vidilab	Box 33, 745 21 Enköping. Tel 0171-44 12 60

Webbsidor som också har bra länkar

Elitlamm	www.elitlamm.com
Jordbruksverket	www.jordbruksverket.se
Krav	www.krav.se
Lammproducenterna	www.lammproducenterna.org
LRF.....	www.lrf.se
Länsstyrelserna	www.lansstyrelsen.se
SVA.....	www.sva.se
Svenska Djurhälsovården.....	www.svdhv.org
Svenska Fåravelsförbundet	www.faravelsforbundet.com

Tänk på det här hela året

Hullbedöm

Känn på tackornas hull minst en gång i månaden från avvänjning till lamning.

Vikt

Väg lammen för att kontrollera hur de växer.

Tillsyn

Titta till djuren dagligen, både i stall och på bete.

Vatten

Fåren ska alltid ha tillgång till friskt vatten.

Grovfoder

Ge djuren fri tillgång till grovfoder. Glöm inte bort att göra rent på foderbordet eller foderplatsen dagligen.

Väg fodergivorna minst en gång i månaden.

Kraftfoder

När du börjar en period med kraftfoder, ge en liten mängd i början och öka gradvis till full giva.

Om du ger mer än ett halvt kilo kraftfoder:

Dela upp givan på minst två givor.

Anteckna

Använd stalljournal. Den finns att beställa från Jordbruksverket och ingår även i Elitlamm.

Identitet

Se till att alla djur har öronbrickor.